

Voor dit examen zijn maximaal 58 punten te behalen; het examen bestaat uit 26 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden. Voor de uitwerking van de vragen 10 en 18 is een uitwerkbijlage bijgevoegd.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Waar gaan we dit jaar naar toe?

uit een krant:

In 2001 is een Nederlands record gevestigd als het gaat om het aantal vakanties. Het aantal lange vakanties steeg tot bijna 20 miljoen. Het aantal korte vakanties kwam voor het eerst boven de 12 miljoen uit. In totaal is aan alle vakanties 10,9 miljard euro uitgegeven. Het gaat hierbij zowel om vakanties in eigen land als om vakanties in het buitenland. Ten opzichte van 2000 stegen de uitgaven aan vakanties in eigen land met 8% tot 2,3 miljard euro, terwijl de uitgaven aan vakanties in het buitenland in dezelfde periode met 3% gestegen zijn tot 8,6 miljard euro.

De populariteit van een vakantieland kan sterk beïnvloed worden door de koers van de munt. Zo heeft Engeland in 2001 zijn aandeel in het volume van de internationale vakantiemarkt zien teruglopen door een koersverandering van het Britse pond ten opzichte van de euro.

Er is onderzoek gedaan naar de vakantiebestedingen van diverse inkomensgroepen in Nederland. Een deel van de resultaten staat in tabel 1. In deze tabel zijn de vakantiegangers verdeeld in vier even grote groepen, gerangschikt naar inkomen.

tabel 1

inkomensgroep	aandeel in totale vraag naar lange vakanties in eigen land	aandeel in totale vraag naar lange vakanties in het buitenland
1 (laagste inkomensgroep)	17%	14%
2	24%	22%
3	31%	26%
4 (hoogste inkomensgroep)	28%	38%
totaal	100%	100%

Een vrijetijdswetenschapper doet onderzoek naar de Nederlandse vakantiegangers die twee keer per jaar op vakantie gaan. Hun eerste lange vakantie brengen ze in eigen land door en vervolgens gaan ze voor een tweede lange vakantie naar het buitenland.

Voorafgaand aan het onderzoek spreekt de wetenschapper de volgende verwachting uit:

“De vraag naar lange vakanties in het buitenland van deze groep vakantiegangers zal afnemen als de prijs van vakanties in eigen land stijgt.”

Op basis van tabel 1 doet hij verder de volgende bewering:

“Deze tabel geeft mij een indicatie dat vanaf een bepaald inkomensniveau een lange vakantie in eigen land een inferieur goed zou kunnen zijn.”

- 2p **1** Bereken hoeveel procent de totale vakantie-uitgaven in 2001 hoger zijn dan in 2000.
- 2p **2** Is, volgens bovenstaande tekst, de koers van het Britse pond ten opzichte van de euro in 2001 gestegen of gedaald? Verklaar het antwoord.
- 2p **3** Leg de verwachting van de wetenschapper uit.
- 2p **4** Leg uit hoe de wetenschapper zijn bewering kan onderbouwen met tabel 1.

Opgave 2

Kapitaalinjectie voor de arbeidsmarkt

Groei van menselijk kapitaal leidt tot een hogere arbeidsproductiviteit en daardoor vaak tot een hoger inkomen. Met menselijk kapitaal wordt bedoeld de kennis en vaardigheden van een persoon die productief kunnen worden ingezet in het productieproces.

Een onderzoeksbureau heeft voor de periode 1995-2005 onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de beroepsgeschikte bevolking. In dit onderzoek worden de beroepsbevolking en de beroepsgeschikte bevolking onderverdeeld in twee groepen op basis van opleidingsniveau: laag en middelbaar niveau en hoog niveau.

Uit dit onderzoek komen onder andere de gegevens in tabel 2.

tabel 2

	1995	2005
participatiegraad*:		
van de gehele beroepsbevolking	62,1%	...
van de laag en middelbaar opgeleide beroepsbevolking	57,7%	64,8%
van de hoog opgeleide beroepsbevolking	83,5%	86,4%
verdeling van de beroepsgeschikte bevolking naar onderwijsniveau:		
laag en middelbaar opgeleid	82,9%	76,6%
hoog opgeleid	17,1%	23,4%
totaal	100,0%	100,0%

* de beroepsbevolking in procenten van de beroepsgeschikte bevolking

Een econoom doet naar aanleiding van de cijfers uit tabel 2 de volgende uitspraken:

uitspraak 1

Als de participatiegraad van laag en middelbaar opgeleide personen relatief minder sterk gestegen zou zijn, zou de groei van de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de onderzochte periode groter zijn geweest.

uitspraak 2

Ik verwacht dat de groei van de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de periode na 2005 zal toenemen.

- 2p **5** Toon met een berekening aan dat de participatiegraad van de gehele beroepsbevolking in 2005 hoger is dan in 1995.
- 2p **6** Leg uit dat de stijging van de participatiegraad veroorzaakt kan zijn door een krappe arbeidsmarkt.
- 2p **7** Verklaar uitspraak 1 van de econoom.
- 2p **8** Geef met behulp van het begrip menselijk kapitaal en tabel 2 een argument waarop de econoom uitspraak 2 zou kunnen baseren.

Groei van menselijk kapitaal is, zowel via de structuurzijde als via de conjunctuurzijde van de economie, een stimulans voor economische groei.

- 2p **9** Leg uit dat groei van menselijk kapitaal, via de conjunctuurzijde van de economie, economische groei kan stimuleren.

Opgave 3

Schever of rechter?

De redactie van het economiekatern van een landelijk dagblad wil bij haar lezers een discussie op gang brengen rond het thema “inkomensverdeling”. De rol die de overheid speelt of kan spelen bij het tot stand komen van de primaire en secundaire personele inkomensverdeling moet centraal staan.

Als redacteur economie krijg je de opdracht één van de volgende betogen te schrijven:

- een betoog waarin een overheidsbeleid verdedigd wordt, dat gericht is op nivellering van de secundaire inkomensverdeling; of
- een betoog waarin een overheidsbeleid verdedigd wordt, dat gericht is op denivellering van de secundaire inkomensverdeling.

7p 10 □ Kies óf voor een betoog voor nivellering óf voor een betoog voor denivellering en werk in je betoog de volgende aspecten uit.

a Beschrijf een gunstig gevolg van je keuze op de economische situatie van dit land, gelet op de economische kenmerken in tabel 3.

b Beschrijf, uitgaande van tabel 4, een maatregel van de overheid die invloed heeft op de *primaire* inkomensverdeling en die de door jou gemaakte keuze ondersteunt.

c Beschrijf, uitgaande van tabel 4, een maatregel van de overheid die invloed heeft op de *secundaire* inkomensverdeling en die de door jou gemaakte keuze ondersteunt.

d Schets in de grafiek op de uitwerkbijlage de nieuwe Lorenzcurve van de *secundaire* inkomensverdeling, die het gevolg zal zijn van het door jou gekozen overheidsbeleid.

tabel 3

economische kenmerken van dit land	
1	Er is sprake van onderbesteding en het consumentenvertrouwen staat op een historisch dieptepunt.
2	Er is een krappe arbeidsmarkt voor hooggeschoolden.
3	De groei van de arbeidsproductiviteit is lager dan in de landen waarmee dit land concurreert op de exportmarkten.
4	Mede door een lage spaarquote blijven de investeringen achter bij het gewenste niveau.
5	De marginale consumptiequote van de lage inkomens(groepen) is hoger dan die van de hoge inkomens(groepen).

tabel 4

maatregelen die de overheid in dit land kan inzetten	
I	Het veranderen van de mate van progressie van de inkomstenbelasting door aanpassing van de marginale tarieven of van de heffingskortingen.
II	Het wel of niet algemeen verbindend verklaren van collectieve arbeidsovereenkomsten door de overheid.
III	Het aanpassen van de hoogte van het wettelijk vastgesteld bruto minimumloon.
IV	Het wel of niet aanpassen van de koppeling van sociale uitkeringen aan de lonen in de marktsector.
V	Het veranderen van het tarief waartegen bedrijfswinsten worden belast.

Aanwijzingen:

- De onderdelen van het betoog moeten logisch op elkaar aansluiten.
- Gebruik voor het betoog 160 woorden. Een afwijking van 30 woorden is toegestaan.

Opgave 4

Wat te doen met een overschot?

In een land heeft de overheid in de afgelopen decennia een forse staatsschuld opgebouwd. De minister van Financiën verwacht dat aan het begin van 2006 de omvang van deze schuld 340 miljard euro zal zijn.

De volgende gegevens zijn ontleend aan de voorlopige begroting van 2006.

tabel 5			
inkomsten	(<i>× miljard euro</i>)	uitgaven	
directe belastingen	45,6	infrastructuur	7,3
indirecte belastingen	57,4	gezondheidszorg	17,1
niet-belastingen	23,7	onderwijs	21,1
		sociale zekerheid	14,8
		rente staatsschuld	22,1
		aflossing staatsschuld	5,1
		overige uitgaven	27,6
		overschot	11,6 +
totaal	126,7	totaal	126,7

Voor de komende jaren wordt uitgegaan van de volgende prognoses omtrent de economie van dit land:

1 De economische groei zal ongeveer 3% per jaar bedragen.

2 Er zal een overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans zijn.

3 Door vergrijzing van de bevolking zullen er in verhouding meer inactieven en minder actieven komen.

Bij de presentatie van de voorlopige begroting van 2006 ontstaat er een discussie over het begrotingsoverschot: moeten we dit overschot gebruiken voor extra aflossing van de staatsschuld of voor andere doelen?

De voorstanders van extra aflossen stellen voor het gehele overschot in te zetten voor extra aflossing van de staatsschuld. Zij wijzen er op dat het rentebeslag (de rentelasten in % van de totale overheidsuitgaven) in dit land te hoog is. Daarnaast geven ze aan dat de toekomstige vergrijzing tot financiële problemen bij de overheid kan leiden waardoor de internationale concurrentiepositie van de bedrijven in dit land in gevaar kan komen.

De tegenstanders van extra aflossen hebben als antwoord op de argumenten van de voorstanders twee stellingen geformuleerd:

stelling 1

Als de overheid haar uitgavenquote (overheidsuitgaven in procenten van het nationaal inkomen) de komende jaren stabiel houdt, zal bij een gelijkblijvend rentebedrag het rentebeslag toch minder worden.

stelling 2

Aangezien er in 2005 al sprake is van een nationaal spaaroverschot, zal extra aflossen ertoe leiden dat bedrijven in het buitenland met onze binnenlandse besparingen hun concurrentiepositie gaan verbeteren.

- 2p **11** Bereken de staatsschuld aan het einde van 2006 als het voorstel van de voorstanders van extra aflossen wordt uitgevoerd.
- 2p **12** Leg uit hoe de vergrijzing tot financiële problemen bij de overheid kan leiden. Maak in de uitleg gebruik van één inkomstenpost en één uitgavenpost van de gegeven begroting.
- 2p **13** Leg uit hoe financiële problemen bij de overheid kunnen leiden tot verslechtering van de internationale concurrentiepositie van de bedrijven in dit land.
- 2p **14** Welke prognose kan als argument dienen om stelling 1 te onderbouwen? Verklaar het antwoord.
- 2p **15** Leg stelling 2 uit.

Opgave 5

Geluidsoverlast

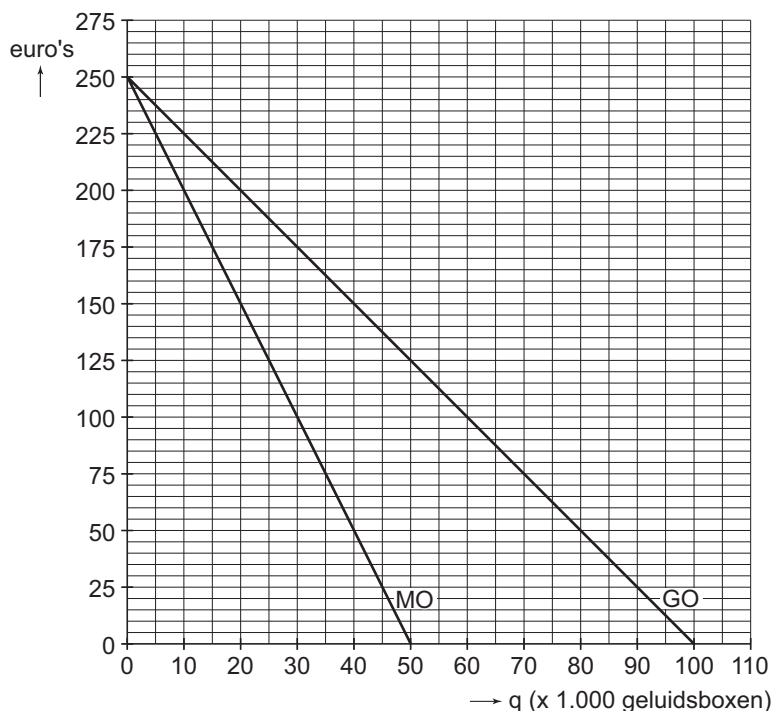
Bostek BV produceert en verkoopt één soort geluidsboxen. Het hoofdbestanddeel van deze geluidsboxen wordt als halffabrikaat ingekocht op een markt van volkomen concurrentie.

Voor deze inkoopmarkt gelden de volgende gegevens met betrekking tot vraag en aanbod:

$$\begin{aligned} X_a &= 2P - 20 & X_a &= \text{aangeboden hoeveelheid halffabrikaat (} \times 100.000 \text{ stuks)} \\ X_v &= -3P + 100 & X_v &= \text{gevraagde hoeveelheid halffabrikaat (} \times 100.000 \text{ stuks)} \\ X_a &= X_v & P &= \text{prijs in euro's per eenheid halffabrikaat} \end{aligned}$$

Voor Bostek gelden verder de volgende gegevens met betrekking tot de kosten en opbrengsten van de productie en verkoop van geluidsboxen.

figuur 1

MO = marginale opbrengst in euro's, GO = gemiddelde opbrengst in euro's,
q = aantal geluidsboxen in stuks

- Per geluidsbox moet één eenheid halffabrikaat worden ingekocht.
- De overige variabele kosten bedragen € 26 per geluidsbox.
- Bostek heeft een productiecapaciteit van 60.000 geluidsboxen.
- Het break-even punt van Bostek ligt bij een afzet van 10.000 geluidsboxen.
- Op de verkoopmarkt van geluidsboxen bedraagt de totale omzet van alle bedrijven samen € 65 miljoen.

- 3p **16** Toon met behulp van de gegevens aan dat voor Bostek de totale kostenfunctie (TK) in de gegeven situatie luidt: $TK = 50q + 1.750.000$.
- 2p **17** Bereken het marktaandeel van Bostek in de totale omzet op de verkoopmarkt, indien Bostek streeft naar maximale totale winst.
- 2p **18** Arceer op de uitwerkbijlage bij deze vraag het vlak dat de totale winst weergeeft, indien Bostek zou streven naar maximale totale *omzet*.
Bereken hiertoe eerst de hoogte van de gemiddelde totale kosten bij de bijbehorende afzet.

Het door Bostek ingekochte halffabrikaat blijkt stoffen te bevatten die schadelijk zijn voor het milieu. Daarom stelt de overheid voor dit halffabrikaat een milieuheffing in. De producenten van dit halffabrikaat berekenen deze heffing door in de verkoopprijs van hun product. Alle overige gegevens voor kosten en opbrengsten blijven voor Bostek op korte termijn gelijk.

- 2p **19** Zal de breakeven afzet van Bostek groter of kleiner worden door het instellen van deze milieuheffing? Verklaar het antwoord.

Opgave 6

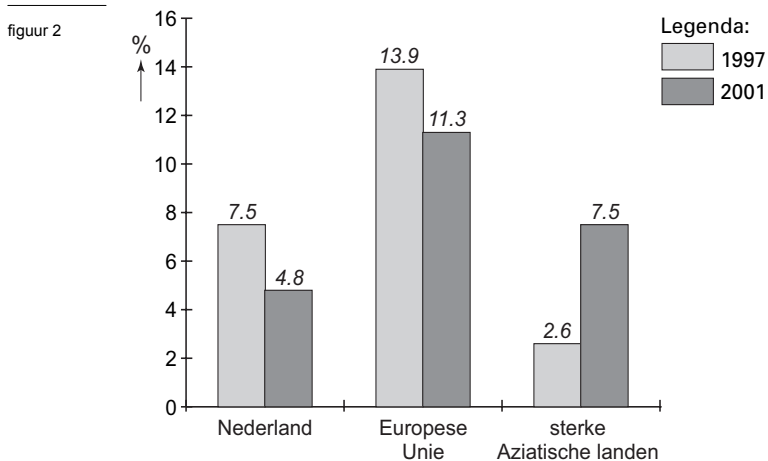
Ellendemeter

Nederland deed het op economisch gebied in 2001 veel beter dan in 1997, althans als we de 'misère-indicator' van onderzoeksbureau Eurowatcher mogen geloven.

Om de economische situatie internationaal te kunnen vergelijken, zijn diverse maatstaven in gebruik. Een van deze maatstaven is de misère-indicator die tot stand komt door het percentage werkloosheid en het percentage inflatie bij elkaar op te tellen.

Bij het bepalen van de indicator wordt voor alle landen uitgegaan van gelijke methodes voor de bepaling van werkloosheid en van inflatie.

In figuur 2 wordt voor een aantal gebieden in een tweetal jaren de misère-indicator weergegeven.

Enkele aanvullende beweringen uit het bijbehorende verslag van Eurowatcher:

bewering 1

Tijdens de overgang van een opgaande naar een neergaande conjunctuur kan deze indicator gelijk blijven.

bewering 2

De daling van deze indicator in Nederland is mede het gevolg van het feit dat de groei van de arbeidsproductiviteit achterblijft bij de economische groei.

bewering 3

De stijging van de index in de sterke Aziatische landen kan gunstig zijn voor de economie van de landen van de Europese Unie (EU).

- 2p **20** Leg uit waarom de misère-indicator tijdens de overgang van een opgaande naar een neergaande conjunctuur gelijk kan blijven.
- 2p **21** Geef een verklaring voor bewering 2.
- 2p **22** Geef een verklaring voor bewering 3.
- 2p **23** Leg uit dat de stijging van de misère-indicator in de sterke Aziatische landen ook *ongunstig* kan zijn voor de EU.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 7

De Centrale Bank in de markt

In een land richt de Centrale Bank (CB) zich op prijsstabiliteit. Een inflatie van maximaal 2,5% per jaar wordt in dat kader aanvaardbaar geacht. De CB maakt gebruik van twee instrumenten:

- Het beïnvloeden van de rentestand door het veranderen van het rentetarief waartegen de algemene banken lenen bij de CB.
- Het voeren van openmarktpolitiek waarbij kortlopende waardepapieren verhandeld worden tussen de algemene banken en de CB.

De CB presenteert haar jaarverslag 2005. Daarin staan onder andere de volgende gegevens van dit land.

tabel 6

	2005			
	eerste kwartaal	tweede kwartaal	derde kwartaal	vierde kwartaal
	% veranderingen t.o.v. hetzelfde kwartaal 2004			
reëel bruto binnenlands product	0,6	0,1	0,1	0,3
consumentenprijsindex	2,6	3,2	2,7	2,2
primaire liquiditeiten	4,1	4,3	4,8	5,3

In een commentaar op tabel 6 in het jaarverslag zegt de president van de CB:

uitspraak 1

De groei van de primaire liquiditeiten is te hoog in verhouding tot de groei van de behoefte aan primaire liquiditeiten vanwege transacties.

uitspraak 2

De groei van de primaire liquiditeiten kunnen we, vanwege de hoge wisselkoers van onze munt, beter tegengaan door het verkopen van waardepapieren in het kader van openmarktpolitiek dan door een renteverhoging.

- ^{2p} **24** Geef op basis van tabel 6 een verklaring voor uitspraak 1.
- ^{2p} **25** Leg uit hoe de verkoop van waardepapieren door de CB de groei van de primaire liquiditeiten kan afremmen.
- ^{2p} **26** Leg uit waarom renteverhoging in een situatie waarin de CB geen hogere wisselkoers van de munt wil, ongewenst kan zijn.

Einde